SAVE
Wildlife Conservation Fund

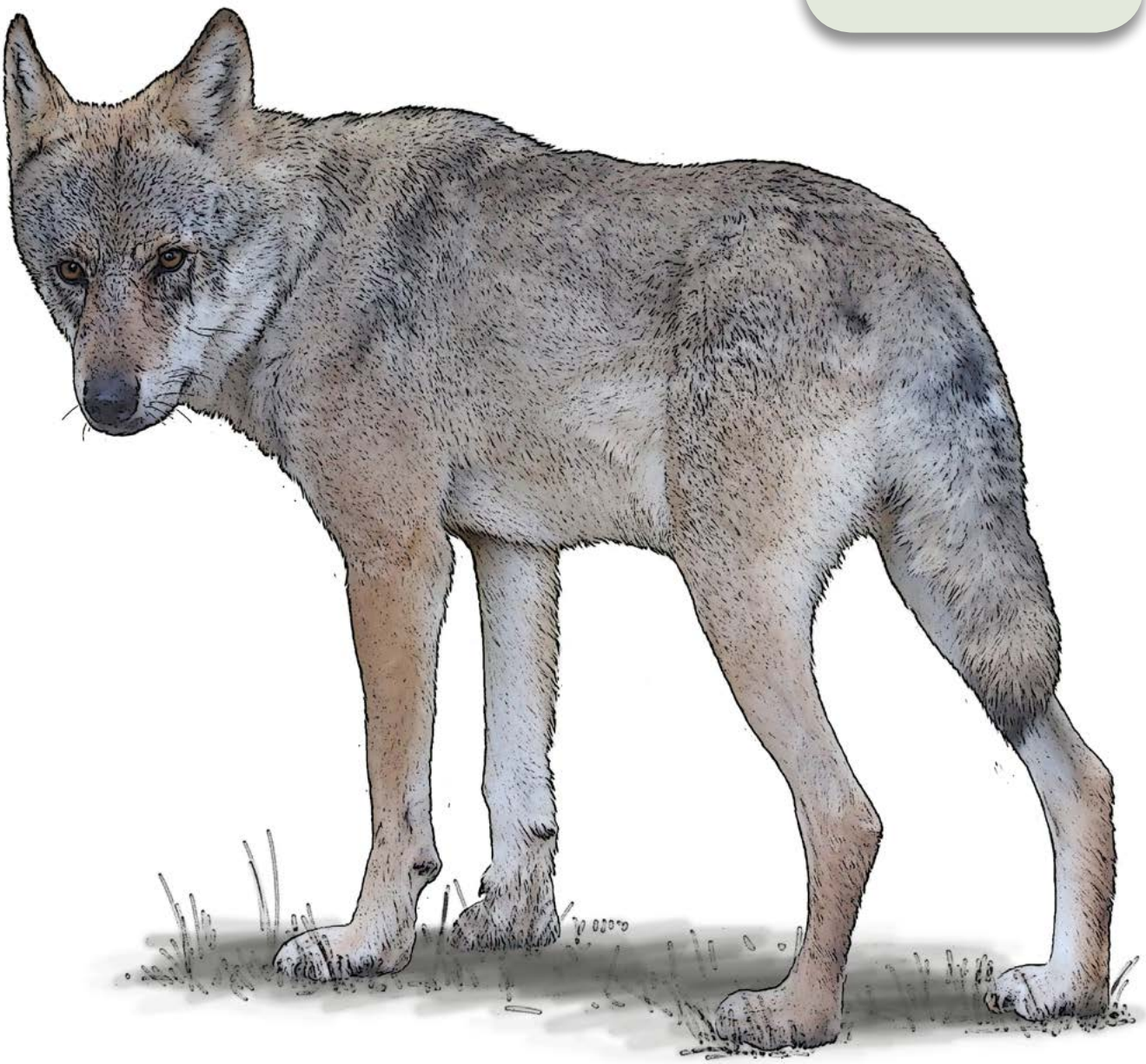

© Jacek Major

Wilki w regionie świętokrzyskim

Monitoring, edukacja i ochrona

Raport nr 8 - Grudzień 2019

Roman Gula | Katarzyna Bojarska | Artur Milanowski | Jacek Major | Tomasz Bracik | Łukasz Tomasik

Monitoring wilków w regionie świętokrzyskim

Podsumowanie

W okresie od kwietnia 2018 do końca marca 2019 systematycznie monitorowaliśmy obecność wilków w 11 kompleksach leśnych położonych na pograniczu województw mazowieckiego i świętokrzyskiego (około 4500 km^2). W siedmiu kompleksach (Lasach Niekłańskich, Kierzu Niedźwiedzim, Puszczy Świętokrzyskiej, Lasach Siekierzyńskich, Dolinie Czarnej, Puszczy Iłżeckiej i Lasach Daleszyckich) potwierdziliśmy rozmnażanie się wilków w 2018 roku. W pozostałych 4 kompleksach (Lasach Przysuskich, Lasach Majdowskich, Wzgórzach Kołomańskich, Kompleksie Lipie) wilki były stale obecne, ale nie odnotowaliśmy szczeniąt. Liczebności grup obserwowanych w zimie (tropy na śniegu) i zarejestrowanych na foto-pułapkach wskazują, że minimalna liczba wilków na monitorowanym obszarze w zimie 2018/2019 wynosiła 43.

Wyniki monitoringu wilków w regionie świętokrzyskim w okresie od 1 kwietnia 2018 do 31 marca 2019. Okręgi oznaczają przybliżoną lokalizacje rodzin wilczych (watah) zidentyfikowanych poprzez lokalizację miejsc rozrodu, tropienia na śniegu i foto-pułapki. Dla poszczególnych rodzin podana jest największa liczba osobników odnotowanych jednocześnie podczas tropień na śniegu, zarejestrowana przy pomocy foto-pułapek lub wyjących jednocześnie.

Monitorowany obszar i metody

W okresie od 1 kwietnia 2018 do 31 marca 2019 roku kontynuowaliśmy prowadzony od 7 lat monitoring wilków w regionie świętokrzyskim. Monitorowaliśmy obszar około 4500 km^2 położony na pograniczu województw świętokrzyskiego i mazowieckiego (50°52'-51°22'N, 20°21'-21°27'E). Jest to obszar przedgórza Gór Świętokrzyskich o maksymalnej wysokości 450 m n.p.m., średniej temperaturze rocznej około 7°C i opadach 630 mm. Średnie zaludnienie tego obszaru wynosi 127 osób/km^2 (68 osób/km^2 po wyłączeniu obszarów największych miast: Końskie, Skarżysko-Kamienna, Starachowice i Ostrowiec Świętokrzyski), a średni wskaźnik urbanizacji osiąga 41%. Około 27% regionu stanowią lasy.

Monitoring obejmował 10 kompleksów leśnych monitorowanych w poprzednim okresie: **Lasy Przysuskie** (PB, nadleśnictwa Przysucha i Barycz), dolinę rzeki **Czarna Konecka** (DC, nadleśnictwa Stąporków i Barcza), **Wzgórza Kołomańskie** (WK, nadleśnictwo Zagnańsk), **Lasy Niekłańskie** (LN, nadleśnictwa Stąporków i Przysucha), **Lasy Majdowskie** (LM, nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna), lasy **Kierz Niedźwiedzi** (KN, nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna), **Puszczę Świętokrzyską** (PS, nadleśnictwa Suchedniów i Zagnańsk), **Lasy Siekierzyńskie** (LS, nadleśnictwa Suchedniów i Skarżysko-Kamienna), kompleks **Lipie** (nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Skarżysko-Kamienna) i **Puszczę Iłżecką** (PI, nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Ostrowiec Świętokrzyski). Jesienią 2018 rozpoczęliśmy także systematyczny monitoring wilków w **Lasach Daleszyckich** (DF, nadleśnictwo Daleszyce i Łagów), położonych na południowy wschód od Kielc. Od leśników i myśliwych uzyskaliśmy informacje z lasów Ćmielowskich, a w ramach współpracy z Świętokrzyskim Parkiem Narodowym i nadleśnictwem Zagnańsk uzyskaliśmy także informacje o wilkach występujących w Paśmie Klonowskim.

Spędziliśmy w terenie łącznie 124 dni. Na obszarze objętym monitoringiem patrolowaliśmy drogi leśne w poszukiwaniu tropów, odchodów i innych śladów bytowania wilków. Zbieraliśmy także informacje (na temat obserwacji bezpośrednich, tropów i ofiar) od leśników, myśliwych, przyrodników i innych mieszkańców regionu. W miejscach często odwiedzanych przez wilki ustawialiśmy foto-pułapki.

W okresie od początku lipca do końca października 2018 roku staraliśmy się zlokalizować miejsca rozrodu wilków przy pomocy nocnych stymulacji wycia. W tym okresie szczenięta nie polują jeszcze z dorosłymi wilkami, a ich głos jest łatwy do odróżnienia od głosu dorosłych wilków. Jeśli w miejscu przebywania szczeniąt (tzw. rendez-vous) są także dorosłe wilki, cała rodzina chętnie odpowiada na wycie innych wilków lub symulację wycia. Aby zlokalizować rendez-vous, zespoły poruszające się samochodami ustawiały się na drogach leśnych w odległości około trzech kilometrów, symulowały wycie wilków, a następnie nasłuchiwały odpowiedzi. Gdy wilki odpowiadały wyciem na taką stymulację, obserwatorzy namierzali kierunek, z którego dochodziło wycie, starali się stwierdzić czy wyją szczenięta i policzyć wyjące osobniki. Gdy wilki nie odpowiadały, obserwatorzy przejeżdżali na kolejne miejsce. Procedura ta była powtarzana do momentu uzyskania odpowiedzi lub pokrycia danego kompleksu leśnego.

W zimie 2018/2019 śnieg umożliwiający tropienie wilków utrzymywał się przez około 5 tygodni. W tym okresie patrolowaliśmy drogi leśne w poszczególnych kompleksach w poszukiwaniu czytelnych tropów wilczych. Po odnalezieniu tropów, podążaliśmy za nimi na dystansie od kilkuset metrów do kilku kilometrów, aby policzyć tropione osobniki. Jako zimową liczebność rodzin dla danego obszaru przyjęliśmy maksymalną liczebność grupy wilków, której tropy zarejestrowaliśmy na śniegu. Ponieważ wilki z jednej grupy rodzinnej nie zawsze patrolują terytorium razem, oszacowania te to minimalne liczebności rodzin.

Wyniki monitoringu

Systematycznie rejestrowaliśmy obecność wilków we wszystkich 11 monitorowanych kompleksach. Odnotowaliśmy 31 obserwacji wilków, 154 odchodów, tropy wilków w ponad 200 miejscach, pięć razy wilki odpowiedziały na nasze wycie, dwa razy odnotowaliśmy spontaniczne wycie wilków, 15 razy zarejestrowaliśmy wilki przy pomocy foto-pułapek i odnaleźliśmy 11 szczątków ssaków kopytnych upolowanych przez wilki.

Lasy Przysuskie

Latem i jesienią 2018 nie uzyskaliśmy odpowiedzi na stymulację wycia na tym obszarze, pomimo tego że wielokrotnie odnotowaliśmy tropy i odchody wilków. W zimie 2018/19 odnotowywaliśmy wielokrotnie tropy 1-4 wilków i odchody na śniegu.

Lasy Niekłańskie

W czasie zimy 2017/2018 obserwowaliśmy na tym terenie parę wilków, która intensywnie znakowała teren (Raport nr 7). W sierpniu 2018 roku wilki odpowiedziały na nasze wycie. Wyły 3 dorosłe osobniki i co najmniej 3 szczenięta. Jest to druga potwierdzona reprodukcja wilków w tym kompleksie. Poprzednio wilki rozmnażały się tam w 2013 roku, kiedy to słyszeliśmy wycie szczeniąt i dorosłych w tej samej okolicy. W zimie 2018/2019 odnotowaliśmy jednak tropy tylko pojedynczych wilków. Niestety, w międzyczasie doszły do nas pogłoski o zastrzeleniu dwóch wilków na tym terenie.

Lasy Majdowskie

Na tym terenie odnotowywaliśmy tropy wilków znacznie rzadziej niż w poprzednim roku (6 razy vs 25 razy w sezonie 2017/18). Latem 2018 nie uzyskaliśmy odpowiedzi na wycie. Przypuszczamy, że para wilków, której obecność odnotowaliśmy na tym terenie w poprzednim sezonie była tą samą parą, która intesywnie znakowała na obszarze Lasów Niekłańskich i później rozmnażała się. Co ciekawe, w listopadzie 2018 wilki były obserwowane kilkakrotnie w pobliżu wsi Bugaj. Podchodziły do stada pasących się kóz i gęsi. Właściciel stada, który je obserwował twierdził, że były to młode wilki. Być może były to szczenięta z rodziny z Lasów Niekłańskich.

Dolina Czarnej Koneckiej

Wataha z tego rejonu odpowiedziała na nasze wycie 1 września 2018. Wyły 2 dorosłe i co najmniej 3 szczenięta. Wcześniej, w sierpniu, leśniczy z tego obszaru słyszał wyjące wilki. Zimą 2018/19 odnotowywaliśmy wiele odchodów i tropów wilków, jednak nie wiecej niż tropy 3 wilków wędrujących razem.

Pasmo Klonowskie

W zimie 2018/2019 personel Świętokrzyskiego Parku Narodowego dwa razy odnotował pojedyncze wilki na terenie Parku. Foto-pułapka zarejestrowała zrejestrowała wilka na Bukowej Górze w lutym, a marcu widziano wilka przekraczającego drogę 752 w kierunku Obwodu Ochronnego Podgórze.

Wilk zarejestrowany w Świętokrzyskim Parku Narodowym przy pomocy foto-pułapki. Materiał ŚPN

Puszcza Świętokrzyska

Rodzina z Puszczy Świętokrzyskiej odpowiedziała na nasze wycie 30 sierpnia 2018 roku. Wyły 4 dorosłe wilki i co najmniej 4 szczenięta. W grudniu, jeden z leśników słyszał także wyjącą rodzinę wilczą. 13 września 2018 wcześnie rano (5:00), wędkarz obserwował z niewielkiej odległości (około 20 m) pięć wilków, które przyszły na brzeg zalewu w Bliżynie napić się wody. Zalew jest położony na północnym skraju Puszczy Świętokrzyskiej, a do miejsca, do którego podeszły wilki prowadzi z lasu niezabudowany pas o szerokości około 100 m. Co ciekawe, wilki podeszły do wody w pobliżu kąpieliska, które w ciepłe letnie dni jest popularnym miejscem rekreacji mieszkańców Bliżyna i okolic. Wilki podeszły do wody, napiły sie i zawróciły powrotem do lasu. Dorosłe wilki były obserwowane w Puszczy kilkakrotnie przez leśników i robotników leśnych. Największa grupa jaką udało nam się odnotować, liczyła 6 wilków (tropy na śniegu). W lutym robotnicy leśni odnaleźli szczątki łosia. Nie mogliśmy stwierdzić czy to wilki zabiły łosia, ale tropy na błocie i odchody dwóch osobników wskazywały, że wilki na pewno go konsumowały.

Szczątki łosia konsumowanego i prawdopodobnie upolowanego przez wilki

Lasy Siekierzyńskie

Pierwszego sierpnia wilki odpowiedziały na stymulacje. Wyło kilka wilków, słychać było szczenięta, ale ze względu na dużą odległość nie można było policzyć, ile osobników się odzywało. Gdy zawyliśmy ponownie z bliższej odległości, odpowiedział tylko jeden wilk. W trakcie całego roku odnotowywaliśmy wiele tropów i odchodów wilków. W zimie 2018 największa grupa, jaką tropiliśmy liczyła 5 wilków i intensywnie znakowała teren.

Nora wilcza w Lasach Siekierzyńskich

Kmpleks Lipie

Wilki nie odpowiedziały na naszą stymulację w tym kompleksie. Tropy i odchody odnotowywaliśmy przez cały rok. W zimie 2018 wielokrotnie odnotowaliśmy tropy dwóch wilków.

Kompleks Ćmielów

Przez cały okres monitoringowy leśnicy z tego rejonu odnotowywali tropy wilków. W czerwcu 2018 w pobliżu wsi Teofilów widziano szczenię wilcze.

Wzgórza Kołomańskie

Latem 2018 nie uzyskaliśmy odpowiedzi na stymulacje wycia. W trakcie zimy 2018/2019 odnotowaliśmy tylko tropy pojedynczych wilków i odchody.

Kierz Niedźwiedzi

Na tym obszarze nie prowadziliśmy stymulacji wycia w 2018. Jesienią myśliwy obserwowali 2 szczenięta, co wskazuje, że wilki rozmnażały się ponownie w tym kompleksie. W zimie 2018 odnotowywaliśmy odchody i tropy na sniegu. Były to najczęściej pojedyncze tropy, a najliczniejsza grupa liczyła 3 wilki.

Puszcza Iłżecka

Latem i jesienią 2018 wilki kilkakrotnie odpowiadały na nasze wycie, ale były to tylko osobniki dorosłe. W sierpniu leśniczy z tego terenu widział 3 szczenięta i dorosłego wilka (prawdopodobnie samicę). We wrześniu 3 szczenięta i samica nagrały się foto-pułapkę. W zimie 2018/19 odnotowaliśmy wiele tropów i odchodów, a kilkakrotnie wilki nagrały się na foto-pułapki. Najczęściej były to pojedyncze osobniki, ale zarejestrowaliśmy także grupy 3-6 wilków, a jeden z leśników widział 9 wilków. W marcu 2019 odnaleźliśmy norę z poprzedniego sezonu (2018) i w pobliżu oznaki świeżego kopania nory przez wilki.

J. Major zastawia foto-pułapkę w Puszczy Iłżeckiej

Wilk zarejestrowany przy pomocy foto-pułapki w Puszczy Iłżeckiej

Tropy wilków przechodzących przez rozlewisko

T. Bracik w trakcie tropienia wilków w Lasach Daleszyckich

Lasy Daleszyckie

W grudniu 2018 odwiedziliśmy Lasy Daleszyckie, aby zweryfikować informacje pochodzące od leśników o potencjalnej norze wilczej. Odnaleźliśmy dwie nory, usytuowane kilkudziesięciu metrów jedna od drugiej. Obie były użytkowane przez wilki w 2018 roku. Wokół nor, pomimo braku pokrywy śnieżnej znaleźliśmy wiele tropów, ponad 20 odchodów i wyleżane miejsca odpoczynku wilków. Wilki prawdopodobnie rozmnażały się w tym miejscu w 2018 i później użytkowały je jako rendez-vous. W styczniu 2019 odnaleźliśmy jeszcze jedna norę położoną 1.8 km od pozostałych dwóch i tropiliśmy grupę czterech wilków, które intesywnie znakowały teren. W dalszej części zimy tropiliśmy wilki w całym kompleksie i odnaleźliśmy wiele odchodów. Największa grupa jaką tropiliśmy liczyła 5 wilków, ale jeden z leśników widział tropy sześciu wilków we wschodniej części kompleksu.

Działania edukacyjne

Seminarium Wilki w regionie świętokrzyskim

Seminarium zostało zorganizowane we współpracy z Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Radomiu i Muzeum i Instytutem Zoologii PAN. Około osiemdziesięciu uczestników konferencji - pracowników Lasów Państwowych, Świętokrzyskiego Parku Narodowego, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach i Warszawie, przedstawicieli Polskiego Związku Łowieckiego oraz organizacji pozarządowych, w tym między innymi WWF Polska - wysłuchało trzech wykładów. Pierwszy, przygotowany przez Regionalnego Konserwatora Przyrody w Kielcach Jarosława Pajdaka, dotyczył prawnych uwarunkowań zarządzania populacją wilków w Polsce.

Drugim prelegentem był Henryk Okarma z Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie. W swoim wykładzie omówił aktualny zasięg i liczebność populacji wilków w Polsce oraz przybliżył główne problemy zarządzania tym gatunkiem w naszym kraju. W trzecim wykładzie Roman Gula zapoznał słuchaczy z podstawami ekologii wilków oraz omówił wyniki monitoringu wilków w regionie świętokrzyskim, prowadzonego przez Fundację SAVE Polska.

Po wykładach rozpoczęła się dyskusja. Słuchacze byli szczególnie zainteresowani przyszłością zarządzania populacją wilków w Polsce oraz szczegółami występowania wilków regionie świętokrzyskim. Jak zazwyczaj, wiele pytań dotyczyło tego, czy wilki są groźne dla ludzi. Na zakończenie konferencji uczestnicy dostali koszulki promujące wilki w regionie świętokrzyskim, przygotowane przez Fundację SAVE Polska.

Seminarium Wilki w regionie świętokrzyskim, Listopad 2018

Seminarium Wilki w regionie świętokrzyskim, Listopad 2018

Eseje WILKnet

Od jesieni 2018 roku publikujemy na stronie WILKnet i w mediach społecznościowych eseje poświęcone tym aspektom biologii i ochrony wilków, które wydają nam się interesujące dla szerokiego spektrum czytelników zainteresowanych wilkami. Głównym celem jest rozwianie mitów dotyczących tych zwierząt, które dość powszechnie zastępują rzetelną wiedzę. Staramy się osiągnąć ten cel łącząc rzetelną zawartość informacyjną z łatwo zrozumiałem jeżykiem tekstów. Dotychczas przygotowaliśmy 6 esejów:

1. R. Gula i K. Bojarska: Czy wilk może cię zjeść?
   W eseju staramy się odpowiedzieć na pytanie czy i kiedy wilk może być bezpośrednim zagrożeniem dla ludzi.
2. K. Bojarska: Czego mogą uczą nas wilki z Yellowstone?
   Tekst omawia najnowsze odkrycia Yellowstone Wolf Research dotyczące relacji socjalnych wilków, które przypominają relacje w rodzinach ludzkich.
3. R. Gula: Czy wilki mogą być pozytywnym symbolem marketingowym?
   Esej stara się odpowiedzieć na pytanie dlaczego wilki są rzadko używane w Polsce jako symbol marketingowy.
4. K. Bojarska i R. Gula: Wilki i zwierzęta hodowlane.
   W tekście staramy się wyjaśnić dlaczego wilki atakują zwierzęta hodowlane i co można zrobić aby temu zapobiec.
5. R. Gula: Czy możemy ochronić wilki?
   Esej omawia problemy związane z efektywną ochroną wilków w Polsce.
6. K. Bojarska: O wilkach w dalekich krajach – Kars, Turcja.
   Esej przybliża sytuację wilków zamieszkujących płaskowyż Kars w Turcji.

WILKnet

WILKnet jest inicjatywą integrującą osoby zaangażowane w badania, monitoring i ochronę wilków w Polsce. Platforma internetowa www.wilknet.pl służy wymianie bieżących informacji o projektach badawczych i monitoringowych oraz wydarzeniach związanych z ochroną wilków. Stawiamy sobie także za cel rozpowszechnianie rzetelnych informacji o biologii i ekologii wilków oraz ich ochronie. W ostatnim roku zamieściliśmy na stronie WILKnet 32 notatki ilustrowane zdjęciami, rycinami i materiałami wideo. Strona sieci WILKnet jest promowana w mediach społecznościowych.

www.wilknet.pl

Prelekcje i inne formy aktywności edukacyjnej

K. Bojarska w trakcie jednego z wykładów o wilkach

- J. Major: Czy powinniśmy bać się wilków? Kwiecień 2019, Biblioteka Publiczna w Starachowicach.
- R. Gula: Wilki w regionie świętokrzyskim – wyniki monitoringu. Listopad 2018, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Radomiu.
- K. Bojarska, dwie prelekcje: Polowanie przy płocie: jak wilki używają grodzeń leśnych do polowań na ssaki kopytne; Jak wilki wykorzystują drogi leśne. Październik 2018, International Wolf Symposium w International Wolf Center, Minnesota.
- K. Bojarska: Sześć kursów na temat biologii wilków dla leśników, hodowców, i uczniów szkół średnich. Listopad 2018, Beskid Żywiecki
- K. Bojarska: Warsztaty dla Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie „Czy taki wilk straszny, jak go malują?" Grudzień 2018, Lublin.
- K. Bojarska: Lekcja o biologii wilków. Luty 2019, IV Liceum w Bydgoszczy.
- K. Bojarska: Gdzie wilki zabijają swoje ofiary w lesie gospodarczym? 15 Konferencja Aktywne Metody Ochrony Przyrody w Zrównoważonym Leśnictwie. Marzec 2019, Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie.
- K. Bojarska: Z wilczej perspektywy – las, jelenie i ludzie. Marzec 2019, 69 Wszechnica Biebrzańska, Biebrzański Park Narodowy.
- K. Bojarska: Lekcja o biologii wilków. Kwiecień 2019, XLIV Liceum w Krakowie.
- K. Bojarska: Szkolenie dotyczące metod monitoringu wilków dla myśliwych i leśników ze Stowarzyszenia Matecznik. Marzec 2019, Zielona Góra.
- K. Bojarska: Problem z dzikością: jak wilki i niedźwiedzie radzą sobie w krajobrazie zdominowanym przez człowieka. Maj 2019, IV Białowieskie Spotkania Miłośników Zwierząt Nieudomowionych, Białowieski Park Narodowy
- K. Bojarska : Warsztaty o wilkach na Konferencji „O Lubuskim Wilku mowa". Wrzesień 2019, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego.

Publikacje

Bojarska, K., E. Gosling, R. Kuehn & R. Gula 2018. Jak leśnicy i mieszkańcy małych miejscowości postrzegają wilki? Przegląd Przyrodniczy XXIX, 4: 42-49.

Gosling, E., K. Bojarska, R. Gula i R. Kuehn 2019. Recent Arrivals or Established Tenants? History of Wolf Presence Influences Attitudes towards the Carnivore. Wildlife Society Bulletin, 4: 1-12.

Koszulki promujące wilki w regionie świętokrzyskim

W końcu 2018 roku przygotowaliśmy koszulki promujące wilki w regionie świętokrzyski. Koszulki w dwóch wersjach barwnych – czarnej i oliwkowej, zdobi grafika komputerowa przestawiająca trzy biegnące wilki, której autorem jest J. Major. Na rękawach koszulek widnieją loga Fundacji SAVE i strony WILKnet. Około 500 koszulek zostało rozdanych w trakcie wykładów, spotkań i konferencji.

Koszulki promujące wilki w regionie świętokrzyskim

Podziękowania

Dziękujemy Marzenie Milanowskiej i Krzysztofowi Olejarzowi za pomoc w pracach terenowych. Maciej Ciąpała, Tomasz Dąbrowski, Piotr Durlik, Piotr Fitas, Zofia Gładyś, Marek Jankowski, Mateusz Janus, Tadeusz Jedliński, Paweł Kosin, Krzysztof Kita, Andrzej Kowalik, Łukasz Majcher, Jacek Michta, Stefan Rot, Jacek Sobolak, Bogdan Tylus, Eugeniusz Wierzbicki i Włodzimierz Wojciechowski przekazali cenne informacje o obserwacjach wilków. Dziękujemy nadleśnictwom Suchedniów, Zagnańsk, Stąporków, Przysucha, Barycz, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Marcule, Ostrowiec Świętokrzyski, Daleszyce i Łagów za wydanie zezwoleń na wjazd na drogi leśne i wsparcie monitoringu. Paweł Szczepaniak przekazał nam informacje dotyczące wilków w Świętokrzyskim Parku Narodowym.

SAVE Wildlife Conservation Fund
ul. Polna 7, Komorniki
55-300 Komorniki
www.save-wildlife.org

Wsparcie dla projektu
Przekaż 1% podatku dla Fundacji SAVE
KRS 0000399896

Dotacje na konto
SWIFT: WBKPPLPP
Nr Konta
70 109 024 440 000 000 000 000 000